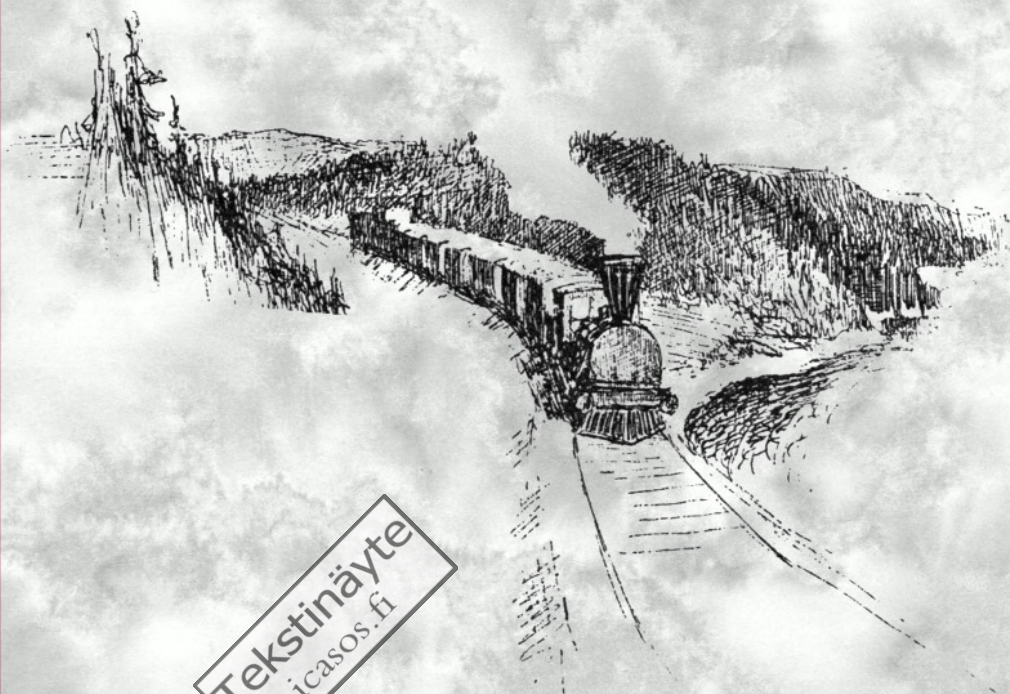

Juhani Aho

RAUTATIE

KLASSIKKO

Tekstinäyte
icasos.fi

TOIMITTANUT TATU KOKKO

ICASOS

Juhani Aho
RAUTATIE

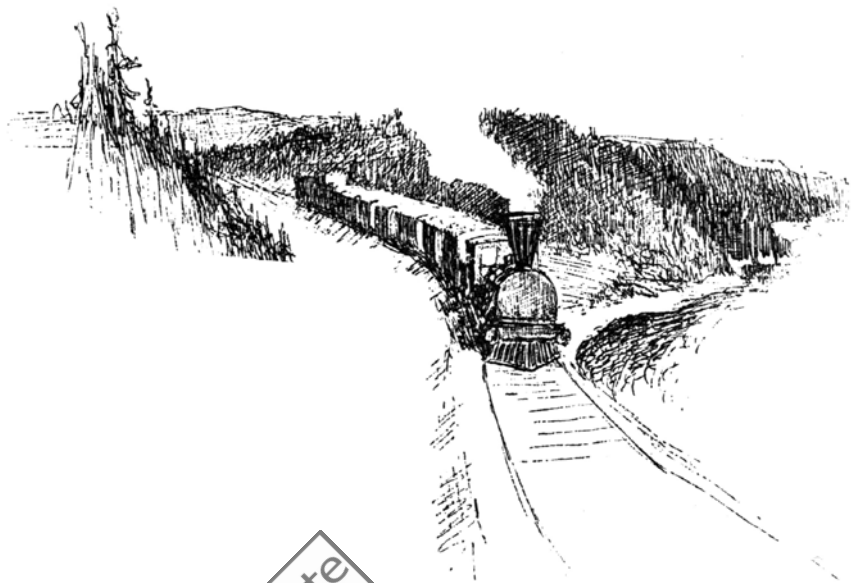
KLASSIKKO

Tekstinäyte
iCasos.fi

Juhani Aho

RAUTATIE

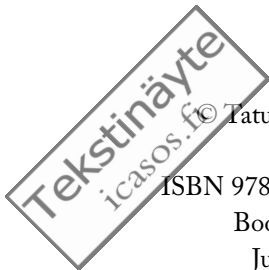
KLASSIKKO

Tekstinäyte
icasos.fi

TOIMITTANUT TATU KOKKO

ICASOS - KUOPIO

© Tatu Kokko 2011

ISBN 978-952-67417-5-8

Bookwell Oy

Juua 2011

SISÄLLYS

Esipuhe	7
Rautatien historiaa	9
Rautatien lukijalle	11
Rautatie	15
Rautatie nykysuomeksi	143
Sanojen selityksiä	241
Lähteet	249

ESIPUHE

Juhani Ahon esikoisromaani, *Rautatie*, ilmestyi ensimmäisen kerran jouluna 1884. Tyyliältään teos edustaa kansallista pienoismal realismia. Tarina on lyhyt ja rakenteeltaan selkeä. Kerronta on hidastempoista ja mietiskelevää. Aho sijoittaa tapahtumat lapsuus- ja nuoruusmaisemiinsa Lapinlahdelle, Vieremälle ja Iisalmeen. Päähenkilöt, Matti ja Liisa, ovat pienen mökin iäkkäitä ja lapsettomia asukkaita jostakin emäpitäjän syrjäisiltä perukoilta. He eivät ole koskaan käyneet lähintä kirkonkylää kauempana, kunnes kuulevat kummallisia tarinoita hiljattain rakennetusta rautatiestä. Uusi ihme kutkuttaa heidän mielikuvitustaan ja synnyttää piinaavan uteliaisuuden, jota he eivät voi vastustaa.

Tapahtumien ulkoinen kulku on selkeän yksinkertainen. Luontokuvaus on riemastuttavan todentuntuista. Kerronnan syvin herkkäisyys ilmenee kuitenkin henkilöiden ajatuksissa, asenteissa ja vuorovaikutuksessa, myös sanattomassa. Matti ja Liisa innostuvat ja epäilevät vuoron perään. Rautatie ei jätä heitä rauhaan. He haluaisivat jakaa ajatuksiaan, mutta ovat siihen kykenemättömiä. Heidän toimintansa on kaavamaisista ja lapsekasta. Heidän tietämyksensä ei yllä juuri pihapiiriä pidemmälle. Taikauskot, luulot, vanhat tottumukset ja häpeän pelko ohjaavat verkkaista arkea.

Aho rakentaa vastakohtaisuuksia varakkaiden ja köyhien, sivistyksen ja tietämättömyyden, edistyksen ja vanhoillisuuden välille. Teos on sisällisen humoristinen. Tarinan kokonaisuus sisältää lempeän sarkasmin umpimielisyyttä kohtaan, mutta

nostaa siitä esiin myös hienoja oivalluksia ja viisautta, eräänlaista arkirohkeutta, joka hiljaisesti ennustaa muutosta kohti tasa-arvoisempaa ja vapaampaa yhteiskuntaa.

Uskontoa Aho käsittelee hienovaraisesti ja olennaisena osana ajan kuvaa. Kirkkoherra on ehdoton auktoriteetti maallisissa ja taivaallisissa kysymyksissä. Matin ja Liisan näkyvä suhtautuminen on nöyrää ja ihannoivaa, mutta syvimmissä ajatuksissa kytee hienoinen epäily.

Rautatie, kello ja lukutaito kuuluvat tarinan edistystä ilmaisevaan symboliikkaan. Saamme seurata Matin ja Liisan kulkua kohti tuntematonta ja ihailia sitä suurta hämmästystä, kun he ensimmäisen kerran näkevät teollistumisen tuomat uudistukset, joiden toimintaperiaatteita he eivät mitenkään kykene ymmärtämään.

Rautatie tunkeutuu kumppanusten tasaiseen, leppoisaan, liki muuttumattomaan maalaiselämään kuin kielletty hedelmä. Lopulta se ajaa heidät kiusaukseen. Heidän on pakko päästä kokemaan tuo höyryävä kummajainen, kohtalokkain seurauksin.

Kuopiossa 19.3.2011
Tatu Kokko

RAUTATIEN HISTORIAA

Juhani Aho eli Johannes Brofeldt syntyi pappisperheeseen Väärnin pappilassa Lapinlahdella. Vuosi oli 1861. Elettiin rauhallisia aikoja. Suomen sodasta oli kulunut yli viisi vuosikymmentä. Oolannin sodan pommitukset olivat takana, ja teollistumisen aikakausi vyöryi vauhdilla Venäjän suureen valtakuntaan. Autonomisen vapauden herättämä kansallismielisyys nosti päätään.

Ahon ollessa viisivuotias muutti perhe Mansikkaniemen pappilaan, Iisalmeeen, jossa he asuivat kymmenen vuotta. Sitten seurasi muutto Vieremän Kyrönniemeeseen. Vuonna 1880 Aho valmistui ylioppilaaksi Kuopion Lyseosta, jonka jälkeen hän siirtyi opiskelemaan Helsingin yliopistoon.

Lapsuus- ja nuoruusvuosinaan Aho ihastui Savon sydänmaiden ympäristöön ja ihmisiin. Noiden aikojen vaikutelmat ja teollistumisen mukanaan tuomat uuditukset saivat herkän kynän liikkeelle.

Keväällä 1884 Ahon ollessa 22-vuotias, valmistui *Rautatien* ensimmäinen käsikirjoitus. Hän kirjoitti siitä veljelleen Kallelle:

Tekstinäyte
icasas

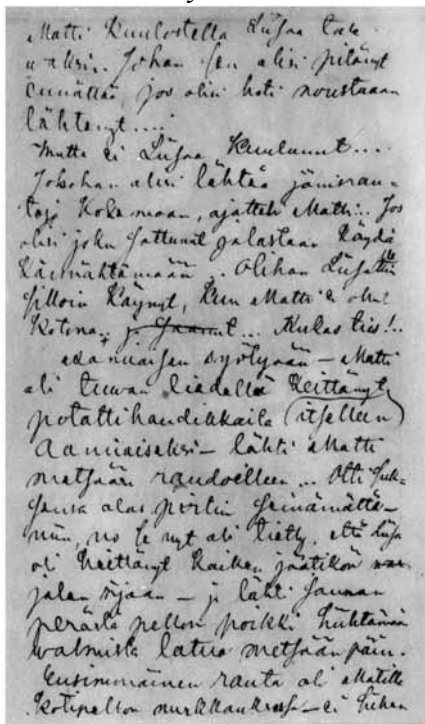
RAUTATIEN LUKIJALLE

Vuodesta 1884 alkaen on *Rautatiestä* otettu yli neljäkymmentä painosta. Painoksesta toiseen on teksti kokenut muutoksia. Jo toisen painoksen vuorosanat varustettiin lainausmerkkien sijaan vuorosanaviivoin, välimerkkejä ja aikamuotoja säädettiin ja sanoja muuteltiin niin, että mm. *pehtuori* sai muodon *pehtori* ja vikatteen *hijoa kalkuttelu* muuttui *hioa helistelyksi*.

Kun vertaa viimeisimpiä painoksia ensimmäisiin, ovat erot joskus hykerryttäviä.

Käsikirjoituksen *potattihaudikkaat* ovat muuttuneet ensin *potattihauvikkakaiksi* sitten takaisin *potattihaudikkakaiksi* ja lopulta jo *potaattpaistikkakaiksi*. Rautatien pohjoinen pääteasema on ollut aluksi *Oulu* palatakseen *Kajaanin* kautta taas takaisin *Ouluun*. Vieminen on muotoutunut *viskaamisen* kautta *riipaisemiseksi*. *Herra Jesus* on muuntunut *Herra Jeesuksen* kautta *Hyväksi isäksi*.

Pilkkuja ja kirjaimia on lisätty. Heitto-merkkejä on karsittu. Sanoja on poistettu, lisätty ja

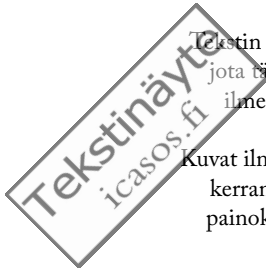

RAUTATIE

*eli kertomus ukosta ja akasta, jotka
eivät olleet sitä ennen nähneet*

Kirjoitti
Juhani Aho

Kuvilla varustanut
Eero Järnefelt

Tekstin ensimmäinen painos,
jota tämä teos noudattaa,
ilmestyi vuonna 1884.

Kuvat ilmestyivät ensimmäisen
kerran *Rautatien* toisessa
painoksessa vuonna 1892.

Juhani Aho
(1861-1921)

Eero Järnefelt
(1863-1937)

I.

Pakkanen paukkaa nurkissa, räiskää pitkin aidan selkiä ja seuloo huurua puihin ja pensaisiin¹. Aurinko kultaa kirkon ja tapulin ristejä, paistaa hauskasti härmäiseen koivikkoon ja valaisee joka savupatsaan, joita kiemuroitellen kumpuilee piipuista ja lakeistorvista läheltä ja kaukaa. Tie ei ihan juuri kuolemataankaan huuda reen jalaksen alla, vaikka surullisesti ja toivottomasti se valittelee . . .

Kuusen latvassa kyyhöttää harakka, kaula lyhyenä ja paksuna, pää höyhenien sisässä. Se on jo päivän valetessa männiköstä yöpuultaan pellon takaa liikkeelle lähtenyt, lentänyt riihen peräitse ja navetan yli, istunut pappilan puutarhaan, jossa aivan yksinään seisoo kuusi koivujen keskellä.

Ei ole harakka vielä aamiaista saanut, ei aukea kyökin ovi

¹ pensaihin (1935); pensaisiin (1973)

eikä käy¹ ajavata pappilan pihalla. Eilen hyvä piika nakkeli tähteitä harakalle ja eilen kun yksi hevosensa kanssa kartanolta lähti, niin toinen tuli. . . .

Joku tuolta sakastin perästä nytkin ajaa — tuleekohan se? . . Ei tule pihaan, jälle kääntyy, pappilan alatse ajaa, vitkalleen kituuttaa jäätä pitkin, hevonen huurussa ja miehen parta. . . Harakan mieli käy surulliseksi, sillä on nälkä ja vilu . . . ei nyt siallekaan naura, vanhalle ystävälle, joka tuolla pahnansa ovella tongiskelee . . eilen tuolle vielä saattoi nauraa, nyt ei viitsi.

Harakka vaipuu yhä syvemmälle höyheniensä sisään, ei viitsi² kiinnittää huomiotaan mihinkään . . eikä ajatella mitään.

Eikä harakka huomaa, että niemen takaa jäätä myöten lähestyy hevoismies, kohoaa termästä³ pihaan, seisottaa hevosensa kyökin eteen, nykäsee ohjaksia, ajaa vielä vähäsen ja kääntää koivua kohti, joka kasvaa toisella puolen pihaa portin pielessä.

„Ptuu! — ptuu!“ —

Nyt vasta harakka hänet huomaa, kikahtaa, keikahuttaa purstoaan, hänen sydämensä hypähtää ilosta ja hän laskeutuu alas puutarhan aidan seipäseen⁴.

Mies sitoo hevosensa koivuun, asettaa loimen selkään, kaataa kouroja vasuun, panee sen eteen ja korjaa kerran⁵ vielä lointa. . .

„Eikö⁶ tuo nyt ehkä pysyne —“

Kun harakka huomaa, että mies poistuu kyökkiin päin, kopistelee jalkojaan ja aikoo astua sisään, muuttautuu hän portinpielessä kasvavan koivun latvaan ja katselee pää kallellaan oksien lomasta alas. Ja kun ei miestä enää näy, laskeutuu ha-

1 näy (1892)

2 huoli (1892)

3 törmästä (1958); termästä (1973)

4 seipäseen (1935)

5 kerta (1892); kerran (1958); kerta (1973)

6 Eiköhän (1958); Eikö (1973)

rakka¹ alimmalle oksalle ja nyt sitä jo naurattaa . . olisi siellä jo ottamista, kun vaan uskaltaisi. Harakka hyppää maahan, hevonen luimistaa korviaan ja harakkata yhä imelämmin naurattaa.

Rovasti seisoo kammarinsa ikkunassa ja puhaltelee pitkiä savuja piipustaan lasia vasten. Hän on katsellut ja odottanut, tokko harakka uskaltaisi² siepata jotakin.

Ja odottaessaan hän hymyilee eikä polta silloin. . .

„Ähäh — ähäh! jopahan sai siepatuksi . . mitähän lie saanut —“

„Rovasti olis niin hyvä ja ottais kahvia“ — sanoo piian ääni selän takana.

„Panehan sinne pöydälle. — Kes — kes! nyt se taas, nyt se taas — eläppäs, eipä tamma annakkaan! . . eikö se ole Korventaustan Matin tamma?“

„Sen kai se lie, kosk' on itse Matti kyökissä . . kuuluis olevan asiata rovastille —“

„Käske sen tulla tänne . . mitähän sill' on asiaa?“

„En kysynyt —“

„Taitaa olla jyvän maksussa, kosk' on säkkiä³ reessä . . sano, että tulee ulko-ovenskaatta.“

Rovasti istuutua keinutuoliinsa, panee piippunsa lattialle pöydän jalkaa vasten pystyyn ja rupeaa juomaan kahviansa.

1 hän (1892)

2 uskaltaisiko harakka (1935); tokko harakka uskaltaisi (1973)

3 säkkejä (1892)

Mutta aina hän vähä väliin ojentautuu ta'apäin, jotta näkisi harakan ja Matin hevososen.

„Eipä se nyt uskallakkaan enää —“

Tamma on takajalallaan potkaissut ja harakka on lentänyt aitan katolle. Siellä¹ se nyt surkumielin² alas maahan katselee.

Matti jo kolistelee porstuassa.

„Hyvää päivää, herra rovasti —“

„Päivää — mitäs Matille kuuluu?“

„Ei tuota mitään erinäistä, mitä vaan rovastille . . on tuo vähän kuivahka³ ilma.“

„Kaksikymmentä raatia on pakkasta. — Matti istuu, onhan siinä puuta.“

„Onpa tuota saanut istuakin — vai on kaksikymmentä raatia pakkasta —“

„Eilen oli kolmekymmentä —“

„Vai oli eilen kolmekymmentä —“

„Kotoapäinkö se Matti ajelee?“

„Kotoapäinpä sitä — olisin minä arenttijyvään maksussa, jos rovastin kävis laatuun ruveta ottamaan. Ei ole ennen tullut tuoduksi, mutta eilen sanoi Liisa: mene nyt huomenna arenttijyviä viemään . . rovasti saattaa luulla, ett'et ehkä maksakaan —“

„Ennättääpähän nuo vielä —“

„Kun olis vastaanottomiestä, ajais suoraan makasiinin eteen, niin sitten sais riisua tamman syömään —“

„On kai siellä pirttikammarissa pehtuori⁴. — Matti tulee sitten tänne tupakalle . .“

Kun Matti oli mennyt, keinutti rovasti taas tuolinsa niin, että näki ikkunasta pihalle.

Sika oli yhyttänyt reen ja repi parhaallaan reikää säkin kyl-

1 Sieltä (1892)

2 surkein mielin (1932); surkumielin (1973)

3 kuivakka (1892); kuivahka (1958); kuivakka (1973)

4 pehtori (1892)

keen. Loimi oli pudonnut maahan hevosen selästä . . . sen oli yhyttänyt toinen sika ja kieritteli sitä lumessa. Harakka hyppeli milloin minkin ympärillä ja ponnisteli kumpaakin vuorotellen selästä¹. Tamma helisteli tiukujaan ja luimisteli.

„Hö-öss! — siat! —“ ärjäsi Matti jo rappusilla, tempasi kartanolta luudan varren ja juoksi hätään. Sai lyödyksi selkään sitä, joka säkkiä repi. Se vinkasi pahasti, hyppäsi syrjään ja survasi toista kylkeen. Wähän² matkaa ne siitä yhdessä juoksivat, jäivät sitten kuuntelemaan, päät toisissaan kiinni. Mutta harakka lensi kiiruusti toiselle puolen pihamaata . . . Rovastista näytti tämä niin lystiltä³, että täytyihän hänen sitä ihan ääneensä nauraa. Mitäpä sitä olis rovastille muutakaan lystiä täällä maalla ollut! . . .⁴

Matti juoksi pirttiin, tuli sieltä pehtuorin kanssa ja ajoi hevonsensa makasiinin eteen. Siat aikoivat tulla perästä, mutta kun Matti⁵ ärjäsi äkäisesti, eivät uskaltaneet. Vaan⁶ harakka liiteli kuusesta alas reen sijalle ja alkoi aamiaisensa.

„On se äijä vielä aika vankka, vaikk’ on pieni“, tuumaili rovasti itsekseen, kun näki Matin kantavan suurta säkkiä reestä makasiiniin. — „Minä en jaksaisi, vaikka olen nuorempi mies . . .“

Rovasti alkoi keinua lyhyeen keinutuolissaan ja puhallella savuja ylös kattoa kohti. . . .

„Ei sillä vaan ole yhtään lasta . . .“ (Rovastilla niitä oli jo seitsemän).

Savuympyrät vaelsivat puolikatossa, isonivat, kohosivat

1 selkään (1935); selästä (1973)

2 Wähän (1892)

3 Rovastista oli tämä min tyypistä (1892)

4 Mitäpä sitä olis rovastille muutakaan lystiä täällä maalla ollut! . . . -lause poistettu (1892)

5 taas-sana lisätty (1892)

6 Mutta (1958); Vaan (1973)

RAUTATIE NYKYSUOMEKSI

Juhani Ahon
alkuperäistekstin pohjalta tulkinnut
Tatu Kokko

Marginaaleihin on merkitty
Rautatien sivunumerointi.

I

Jahkailua

Tekstinäyte
iCaSOS.fi

1. luku – Pappilassa

Pakkanen paukkuu talojen nurkissa. Se kulkee pihoidilla käärin puut ja pensaat huurteeseen. Aurinko kultaa kirkon ristin, paistaa kuuraiseen koivikkoon ja valaisee talojen piipuista nousevat savut. Tie narahtelee surullisesti reen jalasten alla.

17

Pappilan kuusen latvassa kyyhöttää harakka. Heti päivän valjettua se on lähtenyt liikkeelle, muttei ole saanut vielä aamiaistaan. Ei aukea keittiön ovi, ei kulje ketään pihalla. Edellisenä päivänä hyvä piika oli heitellyt sille ruoantähteitä ja hevoskyytiläisiäkin oli tullut ja mennyt rehujaan levitellen.

18

Joku ajaa hevosella sakastin takaa.

Tuleekohan se pihaan? tuumii harakka. Ei tule. Jäälle kääntyy. Hevonen on valkeanaan huurua kuten kuskin partakin. Harakka käy surulliseksi. Sillä on vilu ja nälkä eikä se jaksa nauraa enää edes ystävälleen sialle, joka tonkii maata sikolätinsä ovella.

Harakka uppoutuu höyheniinsä eikä huomaa, kuinka jäätä pitkin tulee hevosmies, joka pysähtyy keittiön oven eteen, katsoo ympärilleen, nykäisee vähän ohjaksia ja kääntää hevosen portin pielessä kasvavaa koivua kohti.

– Ptuu, ptuu!

Hevonen pysähtyy.

Harakka havahtuu, kikahtaa ja keikauttaa pyrstöönsä. Sydän ilosta hypähtää se lentää aidalle.

Mies sitoo hevosen koivuun, asettaa loimikankaan sen selkään lämmitkeeksi ja kaataa kouroja vasuun.

Eiköhän pysyne tamma siinä? mies ajattelee. Hän kopistelee jalkansa keittiön portaisiin ja astuu sisään.

19 Harakka lentää portin pielessä kasvavan koivun latvaan ja katselee hevosta pää kallellaan. Kun miestä ei enää näy, se laskeutuu alimmalle oksalle. Nyt sitä jo naurattaa. Olisi siellä herkkuja, jos vain uskaltaisi mennä ottamaan. Se hyppää maahan, ja hevonen luimistaa korviaan, mutta harakka vain nauraa makeasti.

Rovasti seisoo kamarin ikkunassa. Hän on katsellut harakan liikkeitä ja odottanut, uskaltaisiko lintu napata jotakin hevoselta.

– Äh-häh, jopa sai siepatuksi!

Piika tulee tarjottimen kanssa. – Rovasti on hyvä ja ottaa kahvia.

– Pane sinne pöydälle. Katsohan. Nyt se harakka taas yrittää, mutta eipä tamma annakaan... Onko se Korventaustan Matin tamma?

– On se. Matti on keittiössä. Sillä on jotakin asiaa rovastille.

– Käske tänne. Mitä asia koskee?

– En kysynyt.

– Taitaa olla jyvien maksussa, kun on säkkejä reessä. Sano, että tulee pääoven kautta.

20 Rovasti istuutuu keinutuoliin. Hän juo kahviaan, mutta kurkottaa välillä niin, että näkee harakan ja hevosen. Tamma on potkaissut harakkaa, eikä tämä uskalla käydä enää varkaissa, vaan katselee hevosta ja lumelle putoilevia jyviä suru mielessään.

Matti kolistelee sisään saliin.

– Hyvää päivää, herra rovasti!

– Mitä kuuluu, Matti?

– Ei mitään erityistä. Kylmä on ilma.

– Kaakokymmentä astetta pakkasta. Istu penkille.

– On tuota saanut reessä istua. Vai on ihan kaksikymmentä astetta?

– Eilen oli kolmekymmentä. Kotoako Matti tulee?

– Kotoa. Vuokrajyvät maksaisin. Eilen sanoi Liisa minulle, että vie jyvät huomenna, niin ei rovasti luule meidän maksua kiertävän.

– Ei niillä nyt niin kiirettä olisi ollut.

– Jos tulisi joku ottamaan vastaan, niin ajaisin makasiinin eteen ja riisuisin samalla tamman syömään.

– Pehtori on pihapirtin kamarissa. Tule sitten tänne juttelemaan.

Kun Matti on mennyt, siirtää rovasti tuolinsa niin, että näkee taas ikkunasta pihalle.

Sika on reen luona ja repii reikää jyväsäkin kylkeen. Loimi on pudonnut hevosen selästä, ja toinen sika kierittelee sitä lumessa. Harakka hyppelee vuoron perään kummankin sian selässä. Tamma helistelee tiukujaan ja luimistelee korviaan.

– Hö-ös, siat! ärjäisee Matti rappusilta, ottaa luudan ja saa lyötyä säkkiä repivää sikaa niskaan. Sika vinkaisee, hyppää pakoon ja survaisee mennessään toista sikaa kylkeen. Ne pinkaisevat molemmat vähän matkan päähän, mutta pysähtyvät sitten katselemaan päät kallellaan. Harakka lentää pihan toiselle puolen.

Rovasti nauraa ääneen.

Matti juoksee pihapirttiin. Hän tulee ulos pehtorin kanssa ja ajaa hevosen makasiinin eteen. Siat tulevat perässä, mutta kun Matti ärjäisee, niin ne pysyttelevät vähän matkan päässä. Harakka liitelee reen luo jatkaakseen aamiaistaan.

On se äijä vahva, vaikka on pieni, ajattelee rovasti, kun näkee Matin kantavan säkkiä makasiiniin. Minä en jaksaisi, vaikka olen nuorempi.

Rovasti pöyhäilee, ettei Matilla ole yhtään lasta, vaikka naimi-

21

22

SANOJEN SELITYKSIÄ

- antura:** kengän ulkopohja, kenkä
- ape:** eläimen rehu, johon on sekoitettu jauhoja ja olkisilppua
- arentti:** arenti, vuokra, vuokramaksu mm. maankäytöstä
- auhto:** karu, laiha, huono
- haastaa:** jutella, puhua
- halme:** laiho, kasvava tai tuleentuva kaskimaan vilja
- helakka:** heleä, helottava, hohtava, kirkas, loistava
- helatorstai:** helatorstai, Kristuksen taivaaseenastumisen muistopäivä, 40 päivää pääsiäisestä
- helluntai:** kristillinen vuosijuhla pyhän hengen vuodattamisen muistoksi, 50 päivää pääsiäisestä
- hollata:** pidellä, hallita (ruots. hålla - pitää kiinni)
- huone:** rakennuksen osa, rakennus, talo, tupa, pirtti, mökki, koti
- hyötyvä:** hyväkasvuinen, vehmas, hyödyllinen, antoisa
- häikeä:** häikäilemätön, häijy, ilkimys, riiviö
- hälläkkä:** hepsankeikka, heilakka, lörpöttelijä, hupakko
- hököttää:** tyytyväistä ja rauhallista olemista, menemistä tai odottamista
- iletä:** iljetä, kehdata, tehtä, rohjeta, uskaltaa tehdä jotakin häpeän peloltaan
- Iltatähti:** Venus
- inspehtori:** inspehtori, tarkastaja
- jahkahan:** kumman